

שומע כעונה בק"ש

"קורין את שמע" - האם ניתן לצאת ידי"ח ק"ש ע"י שמיעה מהש"ץ מדין "שומע כעונה"?

א) דין "שומע כעונה" לכתחילה ובדיעבד

מחד בקריאת שמע ככל עניני האמירה, ראוי שיחול דין שומע כעונה, שהרי שומע ומכוון למילות הש"ץ ולא שנא מברכות ק"ש. ומאידך כיוון שיש בה קבלת עול מלכות שמיים, בשמיעה לא סגי, ששתיקה כהודאה לא אמרינן בקבלת מלכות, דאיזה קבלה היא שיושב ומסתפק בהודאתו של חבירו.

ובמסכת סוכה ל"ה ע"ב למדנו: "אמר רי שמעון בן פזי אמר רי יהושע בן לוי משום בר קפרא מנין לשומע כעונה, דכתיב: "את כל דברי הספר אשר קרא מלך יהודה". וכי יאשיהו קראן? והלא שפן קראן! אלא מכאן לשומע כעונה. ודלמא בתר דקראהו שפן קראנהו יאשיהו? אמר רב אחא בר יעקב: לא סלקא דעתך, דכתיב: "יען רך לבבך ותכנע לפני ה' בשמעך" וגו'- בשמעך ולא בקראך".

וכתב **הרמב"ם**, פ"א מברכות הלכה י"א: "כל השומע ברכה מן הברכות מתחלתה ועד סופה ונתכוון לצאת בה ידי חובתו יצא ואע"פ שלא ענה אמן, וכל העונה אמן אחר המברך הרי זה כמברך והוא שיהיה המברך חייב באותה ברכה". והקשה **הכסף משנה**, מאי קמ"ל הרמב"ם בעניית האמן אחר המברך, הרי גם אם לא ענה יצא ידי"ח?

ותירץ שני תירוצים: לתירוץ הראשון, חילוק דרגות איכא בינייהו, שאכן מי שלא שמע יצא, אך מעולה ממנו העונה אמן והוי כמברך. ולתירוץ השני, עיקר החידוש הוא שאין עניית האמן מועילה כל עוד אין המברך חייב באותה ברכה.

וכתב **בעיניים למשפט**: "ונראה שהכוונה על שני עניינים שיש בשומע כעונה: הא', השומע אף דהוי כעונה- לא הוי כמברך בעצמו אלא יוצא ידי"ח מהמברך מטעם ערבות, אבל עונה (ר"ל אמן) הוי כמברך גופא שמוציא את עצמו, ונפ"מ טובא איכא בזה". ובעיני קשו דברי העיניים למשפט, שהגדיר את העונה אמן כמברך לכל דבר ועניין שהרי הרמב"ם עצמו לא סבר כן,

דהרי בסוף דברי הרמב"ם (שם) איתא: "היה המברך חייב מדברי סופרים והעונה חייב מן התורה לא יצא ידי חובתו עד שיענה או עד שישמע ממי שהוא חייב בה מן התורה כמוהו", וסמוך לו כתב **הכס"מ**, שכוונת הרמב"ם, שאם אינו מחוייב כמוהו- אף אם ענה אמן לא יצא, שכוונת הרמב"ם בעונה היינו מברך בפועל ממש ובלשון הכסף משנה "וזהכי קאמר בין שרוצה לצאת על ידי עניית אמן בין שרוצה לצאת ע"י שמיעה בלבד צריך שיהיה המברך חייב בה מן התורה כמוהו", והרי להדיא שהעונה אמן אינו כמברך ממש! וצריך לומר, שכוונת הכסף משנה בתירוצו הראשון היא, דמה דאמרינן "מצוה בו יותר מבשלוחו" (קידושין מ"א ע"א) נאמר על שומע שלא עונה, אך בעונה אמרינן ששוה הוא במעלה לאומר.

עוד ניתן לומר, דשומע כעונה ששותק ולא עונה דבר הוי דיעבד, אבל אם רוצה לצאת לכתחילה צריך לענות אמן (וטעם הדבר יבואר בדברי הגר"א בסמוך). וכך משמע בתוס' על הסוגיא הנ"ל ד"ה "שמע": "מי שאינו יודע לקרות ולא לענות אם שמע וכיון את לבו לשמוע אף על פי שלא ענה יצא. וכן למתפללין בצבור ושליח צבור אומר קדושה או יהא שמיה רבא מברך ישתקו מתפלתן וישמעו והרי הן כעונין ולכשיגמור קדושה יחזרו לתפלתן"- משמע דווקא בדיעבד, "שאינו יודע לקרות ולא לענות", הא לכתחילה- צריך לענות אמן. וכן פסק בשו"ע כה, י, לעניין שמיעת קדיש וקדושה בין תפילין של יד לתפילין של ראש. וכן בסי' קד סעי ז לעניין תפילת לחש. וצריך לומר, שמה שפסק עוד בסימן קכד, ד: "כששייצ חוזר התפלה, הקהל יש להם לשתוק ולכוין לברכות שמברך החזן ולענות אמן. ואם אין טי מכוונים לברכותיו, קרוב להיות ברכותיו לבטלה", דווקא נקט בסיפא "אין מכוונין לברכותיו" ולא "אין עונין אמן", כי אם שומעים ומכוונים- ג"כ לא הוו ברכות לבטלה[8].

הגר"א בהגהותיו על סי' נא סעיף בי נקט כהרמב"ם ותוס', שהשו"ע כתב: "אם סיים ברוך שאמר קודם שסיים החזן- עונה אחריו אמן", וכתב על כך הגר"א: "אם סיים כו'. כמ"ש בברכות מ"ה בי העונה כו' והטעם דאמן הוא הסכמה כמ"ש בשבועות (לו ע"א) אמן קבלת דברים וכמ"ש ספ"ח (ברכות נג ע"ב) אחד המברך ואחד העונה אמן כו' וא"כ אחר שמברך בעצמו מה צריך עוד לקבלתו? והי"ה כאן, דלא כמ"א. וכמ"ש פ"ז דברכות (מז ע"א) ולא יזרוק כו' ופירי תריי לחד פרושא כו', שאם נפטר בברכת השי"ץ בעניית אמן, לא יאמר חתימת הברכה עם השי"ץ דא"כ הוי עונה אמן אחר ברכותיו. ור"ל, דלכתחילה צריך להפטר בעניית אמן, דדוקא בדיעבד מפטר בלא עניית אמן כמ"ש בפ"ג דסוכה שמע כו' יצא מי בדיעבד".

וכל זה בניגוד למשתמע מ**תשובת הרשב"א** (חלק א סימן קכו), שדין הענייה הוא רק מצוה, שכתב: "תחלת כל דבר דע, ששליח צבור מוציא את השומעים, שהשומע כעונה ואפילו לכתחלה...ודוקא למי שהוא בקי אינו מוציא בברכת המזון אבל למי שאינו בקי מוציא וכדאמרינן חכם מברך ובור יוצא. וכל שכן בעונה אמן שהאומר אמן כמוציא ברכה מפיו דמי".

ב) שומע כעונה בק"ש- שיטות הראשונים

איתא בירושלמי ברכות, פ"ג ה"ג:

"יתני כל מצות שאדם פטור, אדם מוציא את הרבים ידי חובתן, חוץ מברכת המזון. והא דתנינן כל שאינו חייב בדבר אין מוציא את הרבים ידי חובתן (ר"ה כט ע"א), הא אם היה חייב- אפי' אם יצא מוציא! א"ר לייא: שנייא היא ברכת המזון, דכתיב בה "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך"- מי שאכל הוא יברך (כלומר: אין דין שומע כעונה בברהמ"ז כשהמשמיע לא אכל). ר' יוסי ורי יודה בן פזי הוו מתיבין, אמרו, לא מסתברא בקרית שמע

---

[8] אמנם כבר כתב בספר "**שלחן שלמה**", שיתנה השי"ץ בינו לבין עצמו, שאם לא יהיו תשעה עונים- תהיה תפלתו תפילת נדבה, והביאו המשנ"ב שם (סקי"ט). אמנם בשבת אין בזה עצה ותבונה, שהרי אין מתפללים בשבת תפלת נדבה (שו"ע, קז, א). ונראה שגם אם זו תפלת נדבה ניתן לברך ברכת כהנים, וכן נקטו האחרונים (עי' "**אישי ישראל**", עמי תתא בשם **הגר"ח קנייבסקי**).

שיהא כל אחד ואחד משנן בפיו? (כלומר נראה שהדין כן לא רק בברהמ"ז, **אלא** גם בק"ש). **לא** מסתברא בתפילה שיהא כל אחד ואחד מבקש רחמים על עצמו? (כנ"ל)[ב]".

וכתב **הריטב"א** בריש מסכת מגילה: "הא דקתני לישנא דמגילה נקראת ולא קתני לישנא דקורין את המגילה כדקתני התם (ברכות בי ע"א) קורין את שמע, משום דהכא קריאה אחת שאחד קורא וכולם בשמיעה, משא"כ בק"ש שכל אחד מהם חייב לקרוא ולשנן בפיו ואין אחד מהם מוציאם ואפילו בצבור וכדאיתא בירושלמי (ברכות פ"ג ה"ג)". ותורף דבריו הוא, שק"ש היא "שינון", ואין יוצאים יד"ח בשמיעה אפילו אם יכוון להיות שומע כעונה, שקריאת שמע צריכה שינון בפיו. וכן ציין בפירושו לי"ט ע"ב (ד"ה "אלא הא דקתני", לעניין ברהמ"ז), שאין יוצאים בהרהור כלל[ג]. וכדברי הריטב"א מצינו אף בדברי **הגר"א** ב"שנות אליהו" בריש ברכות: "אמר קורין ולא אמר קורא, כמו שקתני בברכות "בשחר מברך" בלשון יחיד. והוא מפני שבברכות ק"ש אחד מברך ומוציא את כולם, **אבל ק"ש אינו יכול להוציא, אלא כ"א צריך לקרות בפני עצמו**, לכן קתני קורין".

[ב] אך עי' **בפני משה** שם, שביאר את דברי ר' יוסי וריב"פ באופן אחר.

[ג] אמנם ישנו חילוק ברור בין כך שא"א לצאת יד"ח לימוד או ברכה בהרהור, כמ"ש רבינו **הריטב"א** (וכן כתבו **בעל המאור** בברכות כ' ע"ב **והראב"ד** שם, וכן דעת **המאירי** שם, שאין אפשרות לצאת יד"ח מצוה מהי"ת דרך הרהור) לבין שומע כעונה, שאע"פ שהשומע מהרהר- את **מעשה האמירה** עושה השי"ץ, והשאר דומים כמי שעשו מעשה. מסיבה זו "הרהור לאו כדיבור דמי" בברכת המזון ושאר ברכות לרוב הפוסקים, אך בדין שומע כעונה ודאי יוצאים מדין ערבות. ועוד נרחיב בזה בפסקה די.

וכנראה דתרוויהו סמכו דבריהם על הברייתא המובאת בתענית כחי ע"א: "בשחרית ובמוסף נכנסין לבית הכנסת וקורין כדרך שקורין כל השנה, ובמנחה יחיד קורא אותה על פה. אמר רבי יוסי: וכי יחיד יכול לקרות דברי תורה על פה בצבור? אלא: כולן נכנסין וקורין אותה על פה **בקורין את שמע**"- משמע לא כקריאת התורה ששומעים ויוצאים ידי חובתם אלא כקריאת שמע שכולן קורין כאחד כי אין אחד מוציא את חבירו.

וכן במתני' בסוטה כ"ז ע"א לגבי אופן אמירת שירת הים ע"י ישראל: "רי נחמיה אומר: בקורין את שמע ולא בקורין את ההלל", ובבריתא בגמ' (ל' ע"א) מבוארים דבריו יותר: "רבי נחמיה אומר: כסופר הפורס על שמע בבית הכנסת, שהוא פותח תחילה והן עונין אחריו...ורי נחמיה סבר: ויאמרו - דאמור כולהו בהדי הדדי".

אמנם בתוס' כאן מביא תוספתא (סוטה פ"ו), ממנה משמע שדעת רי נחמיה אחרת:

"רי נחמיה אומר כבני אדם שקורין את שמע שנאמר ויאמרו לאמר מלמד שהיה משה פותח תחילה וישראל עונין אחריו וגומרין: משה אמר אז ישיר משה וישראל אומרים אשירה לה' משה אמר עזי וזמרת יה וישראל אומרים זה אלי ואנוהו משה אמר ה' איש מלחמה וישראל אומרים ה' שמו", משמע שק"ש דינה ממש כדין הלל, שיש בו שומע כעונה. אך בגר"א שם גורס: "כסופר הפורס שמע בבית הכנסת", כלומר שמתחיל **בברכות ק"ש** לבדו, אך בק"ש עצמה כ"א קורא לעצמו.

וכן איתא **בהגהות אשרי** (סוף פ"ג מר"ח): "ובברכת המצות כגון להניח תפילין ולהתעטף

בציצית אע"פ שזה מקיים המצוה חבירו מוציאו אפי' אם אינו עוסק עתה באותה מצוה חוץ מק"ש וברכת המזון ותפלה. ואם בעצמו אינו יודע גם באלו ג' חבירו מוציאו". אמנם הוא לא חילק בין ק"ש לתפילה, אלא בין לכתחילה לבדיעבד. ומשמע, שאף בק"ש יוצא כשאינו יודע.

וברמב"ן ריש ברכות: "דורות הראשונים לא היו הצבור מברכין בעצמן כל הברכות, אלא שליח צבור העתיד לירד לפני התיבה אומר לפניהן ברכות כולן והן עונין אמן, ולפיכך היה החזן הזה מברך אהבת עולם והצבור עונין אמן, וקורין ק"ש בפיהם שהיא המצוה המוטלת על כל יחיד ויחיד שיהא משנן בפיו".

וכן הוא **בתשובת הרשב"א** (הנ"ל): "תחלת כל דבר דע, ששליח צבור מוציא את השומעים, שהשומע כעונה ואפילו לכתחלה [...] כטעמא דאתמר בירושלמי, דגרסינן התם: "כל הברכות כולן אע"פ שיצא מוציא חוץ מן התפילה וקריאת שמע וברכת המזון. תפילה לפי שאין שליחות ליחיד. קריאת שמע כדי שיהא כל אחד ואחד משנן בפיו".

וברי"ן שלחי ר"ה כתב כההג"א: "אע"ג דקי"ל כל הברכות כולן אע"פ שיצא- מוציא, כבר הוציאו מכלל זה בברכות ירושלמי (פ"ג ה"ג) ברחמי"ז, ק"ש ותפלה: ברחמי"ז דכתיב 'ואכלת ושבעת וברכת'- מי שאכל יברך, ק"ש- שיהא כל אחד משנן בפיו, ותפלה- שיהא כל אחד מבקש רחמים על עצמו. ומיהו, הנ"מ שיודע לברך, אבל בשאינו יודע- חבירו מוציאו".

אם כן, שפתי רבותינו הראשונים ברור מיללו, שבק"ש אין דין שומע כעונה, על כל פנים לעניין בקיאים.

ומעתה באנו לשתי מסקנות:

א) שומע שלא ענה אמן לדעת הרמב"ם ותוס' הוי דיעבד, ולרשב"א לכתחילה.

ב) הטעם שאין שומע כעונה בק"ש היא היות ויש לה גדר ת"ת, ובת"ת צריך שיהא משנן בפיו. ונרחיב בזה מעט.

מצאנו כמה ראיות שקריאת שמע היא סניף לתלמוד תורה, כגון: ברכת אהבה עולם הקודמת לק"ש "פועלת" גם כברכת התורה, שאם לא אמר ברכת התורה עד שהגיע לאהבת עולם- נפטר באמירתה (**שו"ע**, מז, ז). משמע, שקריאת שמע היא ה"עובר לעשייתן" לברכת התורה.

ועוד, שאמר ר' שמעון בר יוחאי במנחות צט ע"א: "אפי' לא קרא אדם אלא קרית שמע שחרית וערבית - קיים לא ימוש, ודבר זה אסור לאומרו בפני עמי הארץ" וכו', ואי מצווה בפני עצמה היא, איך יצא ידי שתיים באחת? אלא ע"כ ששתיהן עניין ת"ת, אלא שקבעה תורה מיעוט תורה בק"ש שחרית וערבית, וכל המוסיף לקיים "לא ימוש" ממש- מוסיפין לו.

ג) שומע כעונה- בתלמוד תורה

אם כן, כשם שבק"ש אין דין שומע כעונה, לכאורה לא יהיה גם בת"ת?

בשלמא לדעת **השו"ע** בסי' מז סע' ד, שפסק שהמהרהר בדי"ת אינו צריך לברך, שכן הרהור אינו כדיבור, יש לו שכר כעוסק במצוה, אך לת"ת גופו בעינן שינון וגרסא בפיו[ד].

[ד] וכן דעת **הרמ"א** בסימן סח ביחס לאמירת פיוטים בברכות ק"ש: "ומ"מ לא יעסוק בשום דבר, אפי' בדי"ת אסור להפסיק ולעסוק כל זמן שהצבור אומר

אך **הגר"א** נשאר על השו"ע בצ"ע משני טעמים:

א) מה ההבדל בין הרהור שלא מחייב ברכה לבין כתיבה המחייבת ברכה?

ב) הרי הכתוב אומר "והגית בו יומם ולילה" (יהושע, א', ח'), והיינו הרהור, וכמ"ש "הגיון לביי" (תהלים, י"ט, ט"ו) ז"א שהירהור שמו מצווה!

אמנם, ערבך ערבא צריך, כי לשון "והגית" מתייחס גם לדיבור, כמו "ההוגה את השם באותיותיו" (סנהי צ' ע"א), משמע בחיתוך שפתיים ולא בהרהור בעלמא. וכן לשון "הגה": "וכיונים הגה נהגה" (ישעיה, נ"ט, י"א), "אהגה כיונה" (ירמיה, ל"ח, יד), "פי צדיק יהגה חכמה" (תהלים, ל"ז, ל'), "ולשוני אם יהגה רמיה" (איוב, כ"ז, ד'), וכן "ישמעו שמוע ברוגז קולו, והגה מפיו יצא" (שם, ל"ז, ב').

גם במילה "הגיון" יש תרי אנפין. הנה במזמור ליום השבת איתא "עלי הגיון בכינור" (תהלים, צ"ב, ד'), ופירש **ראב"ע**: "והגיון- נועם השיר, או שם כלי הניגון". **ובמצודת ציון**: "הגיון- עניין דיבור". אך **רש"י** על "והגית בו" פי': "כל הגיון שבתורה- בלבו" (וצ"ע איך יסביר את "בכינור" בפסי הנ"ל).

מסקנה: כיוון שמילת "הגית" כוללת גם הרהור וגם דיבור, הרי שהמצווה חלה בשני האופנים וכדעת הגר"א[ה].

עוד יש להעיר בדעת **השו"ע**, דהנה פסק בסימן סא סע' כו ע"פ תשובת **הרשב"א**:

"יש נוהגים לקרות קריאת שמע בקול רם, ויש נוהגים לקרותו בלחש", והוסיף **הרמ"א**: "ומכל מקום יאמרו פסוק ראשון בקול רם, וכן נוהגין (כל בו)". יוצא שעיקר דעת המחבר לקרותה בלחש, שהרי הביא מנהג זה באחרונה. והסביר זאת המג"א (סקט"ז): "בתשובת **ר"מ אלשקר** סי' ו' נתן טעם בשם **רבינו האי ורשב"א** דאין לקרותה בקול רם אולי יבטח אחד על השמיעה ולא יקרא בעצמו". א"כ גם דעת המחבר לפום הסבר זה שאין בק"ש דין שומע כעונה. ובר מן דין, **הב"י** בסי' תקצ"ד הביא את הרין הנ"ל ואת **ההגי"א**. אך לגר"א, דהרהור גדר שינון יש בו- מדוע לא יחול בק"ש דין שומע כעונה?

ד) הרהור כדיבור- מן התורה:

נהיר, שדין שומע כעונה הוא מדאורייתא, שהרי הוא מועיל בברכות דאורייתא כגון בברהמ"ז ובת"ת (שאדם המאזין לשיעור ודאי יש לו זכות של ת"ת), וכן בכל דינים ששיך בהן שומע כעונה הוי מן התורה. אולם לגבי הרהור כדיבור נחלקו בזה הראשונים והאחרונים. **דהמחבר** בסי' סב, ד כתב: "אם מחמת חולי או אונס אחר קרא ק"ש בלבו, **יצא**", **והרמ"א** הוסיף: "ואף לכתחלה יעשה כן אם הוא במקום שאינו נקי לגמריי". וכתב **הביה"ל** על אתר, דאין ראוי להסתפק אם הרהור כדיבור או לא, דדעת רוב הראשונים דלאו כדיבור דמי, הלא המה: **ר"ח**, **האשכול**, **ר' יונה**, **הרא"ש**, **האור זרוע**, **הראב"ד**, **המרדכי**, **הטור**, **ר' ירוחם**

פיוטים, וכ"ש שאסור לדבר שום שיחה בטילה. ומ"מ מי שלומד ע"י הרהור שרואה בספר ומהרהר, לית ביה איסורא דהרהור לאו כדיבור דמי" וכו'.

[ה] ובדעת השו"ע נראה לומר, שיש הבדל בין הרהור סתם, שלא מחייב ברכה, לבין **מעשה**, כגון כתיבה המחייב.

ובענין "והגית בו" יש לומר, שאכן זו מצווה, אך לא על כל מצווה מברכים.

והשו"ע (שכוונתו כאן רק שזכות יש לאותו אנום, אך לא יצא ממש ידי"ח), וכן משמע **ברש"י ובמאור**. לעומת **הרמב"ם** (פ"א מברכות ה"ז) **והסמ"ג** שסוברים, שהרהור כדיבור דמי בדיעבד אפילו בברהמ"ז שהיא דאורייתא. **וריא"ז** מפריז על המדה, דאפילו בק"ש הרהור כדיבור דמי, אך העיקר כרובא דעלמא.

ה) הרהור כדיבור מו"מ שומע כעונה

לכן מעולה דין שומע כעונה מדין הרהור אלף מונים. ואף לגר"א הרהור פחות משמיעה או שינון, כמבואר בביה"ל ריש סי' מז (ד"ה "המהרהר בד"ת").

וע"פ עקרון ההדרגה מיתרצא קושיין, שישנן כמה דרגות במצוות ת"ת:

1) הגיון והרהור, שרק עליו ניתן לצוות "יומם ולילה", בעבודה ובבית, בשעת עמל וכששוהה בביתו, שהרי אי אפשר לו לשנן בכל עידן, אבל להגות אפשר בכל רגע.

2) מעולה ממנו שומע כעונה, וכמה מעלות טובות בו שאינן בהרהור.

3) אך שינון גדול מכולם, דכשאומר בפיו הדברים מחודדים ומשוננים הם (ולמעלה מזה- הבנת הדברים הדק היטב, ועוד נכתוב בזה).

וגדר ת"ת של ק"ש צריך להיות דרך שינון, ולכן אינו יוצא ידי"ח של שינון לריטב"א, לר"ן, לרמב"ן, לרשב"א, ולגר"א. וכן משמע בשו"ע בסו"ס סא הנ"ל. אך כששומע מאחר ודאי גדר ת"ת כלדהו יש כאן. וכן דרשו רז"ל (קידי לי ע"א): "ת"ר ושננתם- שיהיו ד"ת מחודדים בפיך, שאם ישאלך אדם דבר, אל תגמגם ותאמר לו, אלא אמור לו מיד, שנא': אמור לחכמה אחותי את וגו'. ואומר: קשרם על אצבעותיך, ענדם על לוח לבך". מובן שאם לא למד תורה בשינון, ודאי שקיים גדר ת"ת, אך לא ת"ת בדרגא של שינון.

העולה מן הדברים, שברכות ק"ש ושאר ברכות ות"ת יש בהן דין שומע כעונה. ולדעת הגר"א, זוהי תקנת חז"ל, שהשי"ץ יקרא והציבור ישמע ויצא ידי"ח, אלא שהיום כמעט ולא נוהגים כן מחמת אורך הגלות, שהיו ימים קשים לישראל, ולא עלתה בידם לצמצם חוט המחשבה לדברי השי"ץ[1]. אולם בק"ש גופא, אדם צריך לקרוא בפיו, דיש לק"ש דין ת"ת דרך שינון. בקהילות עדות המזרח אמנם נוהגים, שהשי"ץ קורא בקול רם את התפילה, אך אין כוונתו להוציא ידי"ח את הציבור, אלא רק "לבסומי קלא", או שזהו זכר לימים שהיו עמי הארצות בין המתפללים, שכדי לא לביישם היה קורא בקול והם חזרו אחריו. א"נ שסברו בשעת הדחק לסמוך על הראשונים הסוברים שאף בק"ש ניתן להוציא את שאינו בקי.

וכן מפורש **בריטב"א** (ר"ה כ"ט ע"א): "אבל בק"ש ובתפילה אינו מוציא את הבקי", משמע שאת מי שאינו בקי- מוציא, אם לא בדרגת שינון, לפחות מדין שומע כעונה.

ו) בקי ששמע ק"ש- ל'עניין דיעבד

מפשט דברי הראשונים והגר"א הנ"ל משמע, שאפילו בדיעבד הבקי לא יצא, וצריך לחזור ולקרוא. אך **המג"א** בסו"ס סא (סקט"ז) כתב: "**ובכנסת הגדולה** כתב בשם **רא"ם** (ח"א סי'

---

[1] למעט יוצאי תימן ועוד מספר קהילות ששימרו את המנהג.

מ"א) שומע ולא קרא- יצא". וכן לכאורה משמע בריטב"א הנ"ל, דהוא דין דרבנן, ובדיעבד יצא. וכן משמע ברי"ן[ז], ובהגי"א הנ"ל. ואף **השאגת אריה** (סי' ו) התיר לאילם לצאת מדין שומע כעונה. אולם בגר"א משמע, שאינו יצא אפילו בדיעבד, וכן נראה בדברי הרשב"א והירושלמי עצמו.

[ז] אמנם ברי"ן האוקימתא המסתברת היא, שרק בברכות ק"ש מוציא את שאינו בקי, אך בק"ש גופא- אין קולא זו. וכפי שניכר בלשונו. גם בריטב"א שנקט: "אבל בק"ש ותפלה אינו מוציא את הבקי", אין בהכרח לדייק שאת מי שאינו בקי מוציא, אלא אגב שנקט ברישא בקי, נקט כן אף בסיפא, אבל אה"נ, דין ק"ש חמיר טפי. ועוד, שבקי מתייחס לתפילה ולא לק"ש. ועיין **בתשובת הריטב"א** סי' צז שכתב: "והלא בעונותנו יש בזמננו זה כמה עמי הארץ שאינם יודעים פרשת ציצית, גם פסוק ראשון דק"ש לדברי הכל דאוריתא ויש עמי הארץ שאין אומרין אותו וסומכין על שליח צבור שאמרו בקול רם", משמע שפסוק ראשון של ק"ש חמיר, ולקושטא דמילתא אף עמי הארצות אינם יוצאים.

וראיתי לרב פה מפיק מרגליות, הלא הוא **הרב ראובן מרגליות** בספרו "שערי זהר", שם הביא בשם **הזהר** פרי משפטים (דף קט"ו ע"ב) "דק"ש לית לה פדיון ע"י אחרא"[ח]. וכן לשון **תר"י** (י"ג ע"ב בדפי הר"ף), שבק"ש אין נפטרין אלא באמירה. וכן דעת הפמ"ג (בפתיחה הכוללת, ח"ג אות כ"ח לגבי פסוק ראשון), וטעמו, שכיוון שצריך קבלת עול מלכות שמיים, ודאי אין אדם מוציא את חבירו.

ובמשנ"ב (ס"א, סק"מ) נוקט לקולא וז"ל: "עיי' מג"א ופמ"ג. ורוב האחרונים סוברים דיוצא בזה, ועדיף זה מהרהור, דהרהור לאו כדיבור דמי, מה שאין כן בזה, דשומע כעונה".

ולדידי נראה, דבמצווה דאורייתא ראוי להחמיר, ואם שמע ק"ש מאחר, וחוזר ומשנן אנו אומרים לו יישר.

[ח] וז"ל הזהר: "אבל בעלמא דאתי דאיהו עולמו של יובל דתמן נ' אתוון דק"ש לית ש"צ אפיק ליה מחובה בגין דלית ליה פדיון ע"י אחרים ובג"ד שמע בכל לשון שאתה שומע".